

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 74, Temmuz 2018, s. 181-198

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

30.05.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

28.07.2018

Dr. Öğr. Üyesi Gülnur DURAN

Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü,
Tezhip-Minyatür Anasanat Dalı
glnurduran@yahoo.com

TÜRK VE İSLAM ESERLERİ MÜZESİ 504 NUMARALI MUSHAFIN BÖLÜMLENMESİNDEKİ TEZHİBLİ SAYFALAR

Öz

Tezhib sanatı, yazıya dolayısıyla kitaba, bezemek sûretiyle estetik değer kazandıran, ona pek çok konuda anlam yükleyerek ve kitabın okunması esnasında dikkat edilmesi gereken pek çok durumu da işaret ederek önemli katkılar sağlamaktadır. Okuma ve ezberleme konusunda kolaylık ve takibi sağlamak amacıyla mushaf metni bölümlenmiştir. Tezhib sanatı ise, mushaftaki bu bölümlenmelerin yerlerini tezyini unsurlarla, tezhibli sayfa/sayfalarla göstererek bu görevini yerine getirir. Makale konusu olan mushaf, Türk ve İslam Eserleri Müzesi 504 numarada kayıtlıdır. Safevîler dönemine ait olan bu mushaf, bölümlenmelerinin tamamı tezhibli olan nadir nüshalardan biridir. Mushafın yarısını, otuz cüzünü ve her cüzün yarısını işaret eden tezhibli sayfalara bölümlenmiştir ve 65 çift, karşılıklı düzenlenmiş tezhibli sayfası vardır. Farklı sayfa düzeni ve tasarım yönünden çok zengin olan bu sayfaların tezhibi, tasarım ve üslûp bakımından da uyum ve bütünlük göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Tezhib, mushaf bezemesi, mushafın bölümlenmesi

THE ILLUMINATED PAGES SEPARATING THE SECTIONS IN THE COPY OF THE KORAN NUMBER 504 AT THE MUSEUM OF TURKISH AND ISLAMIC ART

Abstract

The art of illuminating a text, and hence a book, makes a significant contribution by embellishing it and thus adding aesthetic value, ascribing meaning and indicating several tenors that should be noted while reading the text. The text in this copy of the Koran has been divided into sections in order to facilitate reading, learning by heart and also following. The art of illumination, meanwhile, performs its function by indicating places in the text through elements in the ornamentation, the illuminated page/ pages. This version of the Koran, which is the subject of the article, is registered with the number 504 at the Museum of Turkish and Islamic Art. It belongs to the Safavid period and is a rare version in having every section illuminated. Half of the book, thirty sections and half of each section are separated by illuminated pages. There are also 65 facing illuminated pages. These illuminated pages are made more sumptuous by the different page layouts and designs, and there is both harmony and cohesion with respect to design and style.

Keywords: Illumination, Koran Illumination, Koran sections

Giriş

İslâmî kitap sanatlarının en mühimlerinden olan tezhibin, VIII. ve X. yüzyıllar arasında istinsah edilen geç Emevî, erken Abbasi dönemi el yazması mushaflarda başladığı söylenebilir (Tanındı, 2010:90-121). Mushaflar, İslâm milletlerinin estetik anlayışı, sanat ve geleneklerine göre, okumayı güçleştirecek tarzda aşırılıktan kaçınılarak bezenmişlerdir. En güzel ve zengin tezhibler klasik kurallara sadık kalınarak yapılmış, yenilik arayışlarına çok fazla rağbet edilmediği görülmüştür. Mushaf bezemelerinde kullanılan çeşitli motifler içinde hayvan motiflerine hiçbir devirde edeben yer verilmeyerek bitki kaynaklı motifler tercih edilmiştir (Derman,Ç., 2012:647,652). Yazıya, dolayısıyla kitaba, bezemek sûretiyle estetik değer kazandıran tezhib sanatı, ona pek çok konuda mânâ yükleyerek ve kitabın okunması esnasında dikkat edilmesi gereken pek çok durumu da işaret ederek önemli katkılar sağlamaktadır (Duran, 2015:133-138).

Okuma ve ezberleme konusunda kolaylık ve takibi sağlamak amacıyla mushaf metni bölümlenmiştir. “Fasıla” adı verilen en küçük bölümlenme âyetler, ikinci bölümlenme ise âyetlerin oluşturduğu sûrelerdir. Mushaf 114 sûreden meydana gelmekte, Fâtiha sûresi ile başlayıp Nâs sûresi ile sona ermektedir. Mushafın yarısı ise Kehf sûresinin sonuna denk gelmektedir (Koçyiğit, 2013: 385). Mushafın iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, yirmidört, yirmisekiz, otuz ve altmışa bölümlenmeleri vardır. Her bir bölümün nerede başlayıp nerede bittiğinin, mushafın tamamının veya bölünmelerinin harf, kelime ve âyet sayısının ne kadar olduğunun tespiti yapılmıştır (Koçyiğit, 2013: 369-390). En yaygın bölümlenme ise, mushafın otuza bölünmesi şeklinde olmuş, bunlardan her birine “cüz” adı verilmiştir. Cüzler de beşerli sayfalar halinde dört bölüme ayrılarak her biri için “hızb” tabiri kullanılmıştır (Maşalı, 1997:245). Sûreler de beşerli (hamse), onarlı (aşere) âyetlere bölünmüş, yazı ile ya da tezyinî işaretler vasıtasıyla yerleri belirtilmiştir.

Tezhib sanatı ise, mushaftaki bu bölümlenmeleri tezyinî unsurlarla işaret etmek, göstermek gibi önemli görevler yüklenir. Âyetlerin sonlarında durak adı verilen tezyinî şekiller, her bir sûrenin başlangıcında yer alan tezhibli sûrebaşları, cüzlerin ve sûrelerin bölünme yerlerini işaret eden sayfa kenarı boşluklarına yerleştirilen “mushaf gülleri”, kitabın başında “zahriye”, metnin başlangıcında “serlevha”, kitabın yarısında “nısfü'l- Kur'an”, metnin sonunda “hâtıme”, her cüzün başlangıcında yapılan tezhibli sayfa/sayfalar, mushafın metni bittikten sonra ilave olunan “hatim duası” ve “falnâme” adı verilen tezhibli sayfa/sayfalarla bu görevini -estetik değerleri de katarak- yerine getirir. Her bir cüzün başlangıcında ve yarısında, mushafın yarısında, hatim duası, falnâme sayfalarında tezhib daha nadir olarak görülen bir uygulamadır. Bölümlenmelerin tamamının tezhibli olduğu el yazması mushaf nüshaları sayıca azdır. Makaleye konu olan Türk ve İslam Eserleri Müzesi 504 numaralı mushaf, bu zengin tezhibli nüshalardan biridir.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi 504 numaralı mushafın genel özellikleri :

Mushaf, 55,5x37cm. eb'adında, 356 varaktır. İlâhî metin krem renkli zerefşanlı kâğıt üzerine is mürekkebiyle 12 satır, *muhakkak* hattıyla, sûrebaşları *rikâ'* hattıyla yazılıdır. Secâvend alâmetleri kırmızı renkli surh mürekkebiyle yazılmıştır. İstinsahı, İran-Şîraz, Safevîler dönemi, 1560-1580'e tarihlendirilen mushaf, (Uluç, 2006:370; İstanbul, 2010:336; Ferhad - Rettig, 2016:296) Hattat Abdülkadir el-Hüseynî ketebelidir (v.356a). Müzehhibi belli değildir. Sultan II.Selim Türbesi'nden 1 Mart 1914'de Müze'ye devredilmiştir. Tezhibli sayfalarındaki mühürlerde “Evkâf-ı İslâmiye Müzesi” yazmaktadır. Yazmanın başında ve sonunda ikişer tane boş sayfası vardır. Mushafın; zahriye, serlevha, mushafın yarısı, hâtıme sayfası, her cüz başlangıcı ve yarısı (üçüncü hizbi), sûrebaşları, mushaf gülleri, durakları tezhiblidir. Sonunda tezhibli hatim duası ve falnâmesi bulunmaktadır. Yazmanın kabı devrinin özelliklerini taşımaktadır ve tamir görmüştür.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi 504 numaralı mushafın bölümlenmesindeki sayfaların tezhib özellikleri :

Zahriye (v.1b-2a) (R.1)

Kur'an metninden önceki tezhibli sayfalar. Mushafın en gösterişli sayfalarından biri olan zahriyesi, karşılıklı tam sayfa, birbirinin aynı kompozisyonla tasarlanarak tezhib edilmiştir. Her bir sayfa, üç bölüme ayrılmış yazı sahası ve bunu üç kenardan çevreleyen kenarsuyundan meydana gelen bir tertibe sahiptir.

Yazı sahası; ortada kare şeklindeki (25x25cm.) sahanın deseni, sırasıyla en dışta daire olmak üzere, iç içe geçmiş sekiz köşeli yıldız şeklinde turuncu ipliklerle paftalanmıştır. Altın, laciverd (bedahşi laciverdi, lapis lazuli) rengin hâkim olduğu paftaların daireyi kareye tamamlayan köşelerine mavi küçük paftalar işlenmiştir.

Kare sahanın üst ve alt tarafına, (9,5x25cm.) yatay dikdörtgen şeklinde, başlıklar yerleştirilmiştir. Bu kısımlardaki paftalamalarda altın, laciverd, mavi ve siyah renk hâkimdir ve dört taraftan 1,7cm. genişliğinde kitabeli zencerek arasuyu ile çevrelenmiştir. Kitabe aralarındaki küçük paftalarda turuncu zeminler ile kitabelerde mat ve parlak altın kullanıldığı dikkati çeker. Başlıkların merkezindeki bezemeli, mavi zeminli paftalarda; zer-mürekkep ve *rikâ'* hattıyla yazılı âyet-i kerîmeler her iki sayfada birbirini takip edecek şekilde sıralanmıştır. Üst başlıklarda Vâkıa sûresinin 77.âyeti (v.1b), 78.âyeti (v.2a), alt kısımlarda 79.âyeti (v.1b), 80.âyeti yazılıdır. Merkezdeki sekiz köşeli yıldız şeklinde paftalarda; İsrâ' sûresi 88. âyetin ilk yarısı (v.1b) de, deva-

mı ise (v.2a) da olacak şekilde yazılıdır. Yazı, laciverd zeminli tezhibin arasında zer- mürekkep ve *rikā'* hattıyladır. Yazı araları hatâyî grubu motiflerle serbest desenli tasarlanmıştır.

Yazı sahasını üç kenardan çevreleyen, uzun kenarı kubbeli, 2,8 cm. genişliğindeki kenarsuyu (hâşiye tezhibi), dikey eksensli simetrili desene sahiptir. Turuncu rumî motifi ve ipliklerle yapılan paftalamalarda mat ve parlak altın, laciverd ve mavi renk hâkimdir. Uzun kenar ekseni üzerinde yer alan ½ simetrili kubbe deseni (4x7.5cm.) iki paftaya ayrılmıştır, dıştaki altın zeminli paftada Şiraz tezhibinin renkli iri hatâyî motifli desen üslûbu görülür. Laciverd zeminde ise birbiri içine geçmiş beyaz ve turuncu rumîli desen yer almaktadır. Kenarsuyu tezhibi, sayfa kenarına uzanan 3 cm. boyundaki tığlarla sınırlandırılmıştır. Tığlar, çift tahrir tekniğinde, laciverd renkte hatâyî motifleriyle işlenmiştir. Tığların kağıt zeminine de altınla çift tahrir tekniğinde bir bezeme yapılmıştır.

Sırt cedveli, 3cm. genişliğinde altın, mavi, limon küfü yeşili, turuncu iplik, altın zemin üzerine zencerekli ve siyah zemin üzerine serbest çalışılmış iki arasuyundan meydana gelmektedir. Zencerekli arasuyunun iki yanındaki laciverd ince arasuyu (0,5cm), tezhibli kısımların aralarında da uygulanmıştır.

Sayfanın kompozisyonunu meydana getiren, serbest ve 1/2, 1/4, 1/8 simetrili desenlerde; hatâyî grubu motifler, serbest bulut motifleri, sencîde, sarılma ve hurdeli rumî motifleri kullanılmıştır. Altın, laciverd, mavi, turuncu ve siyah zeminli paftalarda motifler mavi, yavruağzı pembe, sarı, turuncu, limon küfü yeşili, beyaz, eflâtun renklerde klasik tezhib, zer-ender-zer ve çift tahrir tezhib teknikleri ile ince bir işçilikte uygulanmıştır.

Serlevha (v.2b-3a) (R.2)

Mushaf metninin başladığı tezhibli ilk sayfalardır. Mushafın serlevha tezhibi, karşılıklı tam sayfa düzenindedir. Her bir sayfa, dikdörtgen yazı sahası, bu sahayı dört kenardan çevreleyen arasuyu ve üç kenardan çevreleyen kenarsuyu ile birbirinin aynı tasarlanarak tezhib edilmiştir.

Yazı sahası (31x16,5cm.) ¼ simetrili bir kompozisyona sahiptir. Ortada şemse ve etrafında daha küçük paftalı desende, altın, laciverd ve siyah renk hâkimdir. Desen, altın sarılma rumî motifleri, limon küfü yeşili ve turuncu ipliklerle paftalanmıştır.

Merkezdeki paftada; Fâtiha sûresinin birinci ve dördüncü âyetleri (v.2b) de, beşinci ve yedinci âyetleri (v.2a) da yazılıdır. Yazı, altın zeminli şemse içine üstübeç-mürekkebi ve *muhakkak* hattıyla yazılıdır. Yazı araları hatâyî grubu ve turuncu rumî motifleriyle serbest desenli tasarlanmış, şemsenin etrafını, dendanlı, siyah zeminli bir saha arasuyu gibi çevrelemiştir. Şemse dışında kalan laciverd zeminli 1/4 simetrili kısım, sarılma rumîlerle altın zeminli paftalara ayrılmıştır. Burada renkli serbest bulutlara, hatâyî ve sarılma rumî motiflerine yer verilmiştir. Yazı sahasını 1,5cm. genişliğinde kitabeli zencerek arasuyu dört taraftan çevrelemiştir. Turuncu iplikle ayrılan kitabe zeminleri, ardarda gelecek şekilde altın, mavi, laciverd ve limonküfü yeşili ile renklendirilmiştir. Ara suyundan sonra, yazı sahasını üç kenardan çevreleyen, uzun kenarı kubbeli, 7 cm. genişliğindeki kenarsuyu, dikey eksen simetrili, sınırlarında küçük kubbeleri olan desene sahiptir. Turuncu ve sarılma rumî motifli ipliklerle yapılan paftalamalarda altın ve laciverd renk hâkimdir. Desende, yazı sahasındaki altın zeminli pafta şekli daha küçük boyda kullanılmıştır. Kitabe desenleri sencîde rumî ve hatâyî motifleriyle oluşturulmuştur.

Kenarsuyunda, uzun kenar ekseni üzerinde yer alan ½ simetrili kubbe (9x17,5cm.) içiçe geçmiş beş paftadan oluşmuştur. Turuncu, beyaz iplik, turuncu hurdeli sencîde rumî ve altın sarılma rumîlerle yapılan paftalamada zemin renkleri, içten dışa doğru laciverd, altın, laciverd, altın ve

siyahtır. Şîraz tezhibinin renkli iri hatâyî motifli desen üslûbunun sadece kubbede yapıldığı dikkati çeker. Kenarsuyu tezhibi 3,5 cm. genişliğindeki tığ vazifesi gören küçük paftalarla tamamlanmıştır. Laciverd ve zer-ender-zer zeminli paftalara, hatâyî motifleriyle çift tahrir ve klasik tezhib yapılmıştır. Tığların kağıt zemininde de, altınla çift tahrir tekniğinde bezeme vardır.

Sırt cedveli, 2,5cm. genişliğinde altın zemin üzerine limonküfü yeşili, turuncu ve mavi renklerde işlenmiş üçiplik rumî arasuyu (1,5 cm.), iplikler ve altın cedvelden meydana gelmektedir. Arasuyunun yanındaki laciverd ince arasuyunun, tezhibli kısımların aralarında da uygulandığı görülür.

Sayfanın kompozisyonunu meydana getiren, serbest ve 1/2, 1/4, simetrik desenlerde; hatâyî grubu motifler, serbest bulut motifleri, sencîde ve sarılma rumî motifleri kullanılmıştır. Zahriye tezhibindeki renkler, klasik tezhib, zer-ender-zer ve çift tahrir tezhib teknikleri serlevha tezhibinde de devam ettirilmiştir.

Nisfû'l-Kur'an tezhibi (v.166b-167a) (R.3)

Kur'an metninin tam yarısındaki tezhibli sayfalardır.

Hattat ve müzehhib burada mushafın yarısına dikkat çekmek için, yazıyı zengin tezhib ile kuşatarak mushafın diğer sayfalarından ayırmıştır. Tezhibi karşılıklı tam sayfa düzeninde tasarlanmış, serlevha tezhibinde olduğu gibi, dikdörtgen yazı sahası, bu sahayı dört kenardan çevreleyen arasuyu ve üç kenardan çevreleyen kenarsuyundan meydana gelmiştir.

Yazı sahası (26,3x14cm.), ¼ simetrik kompozisyona sahiptir. Ortada tam şemse ve etrafında yarım şemse şeklinde paftalardan oluşmaktadır. Altın ve laciverd rengin hâkim olduğu paftalar, altın sarılma sencîde ve ayırma rumî motifleri, limonküfü yeşili, pembe ve turuncu ipliklerle paftalanmıştır. Ortadaki şemselerde (v.166b-167a), Kehf sûresi ilk üç âyetinin tamamı ve dördüncü âyetin bir kısmı yazılıdır. Yazı, altın zeminli tezhibin arasında üstübeç-mürekkebi ve *muhakkak* hattıyladır. Yazı araları hatâyî motifleriyle serbest desen tasarlanmış, şemse paftası, rumîli ve dandanlı, pembe iplikle çevrelenmiştir. Şemsenin iki yanındaki altın zeminli pafta içleri, ½ simetrik turuncu ve mavi rumîli desenle, alt ve üst tarafındaki zer-ender-zer paftalar hatâyî, sarılma sencîde rumîli ½ simetrik desenle tezhiblenmiştir. Pafta aralarındaki laciverd renkli bölüm ¼ simetriklidir. Burada altın serbest bulut ve renkli hatâyî motiflerine yer verilmiştir. Yazı sahası dört taraftan 1,8 cm. genişliğinde kitabeli zencerek arasuyu ile çevrelenmiştir. Turuncu iplikle ayrılan kitabe zeminleri, ardarda gelecek şekilde altın ve laciverd ile boyanmıştır. Mavi ve siyah kitabe araları hatâyî motifleriyle bezelidir. Arasuyunun iki yanında laciverd ince arasuyu vardır.

Ara suyundan sonra, yazı sahasını üç kenardan çevreleyen, uzun kenarı kubbeli, 9 cm. genişliğindeki kenarsuyu, dikey eksen simetrik, küçük kubbelerle sınırlanan bir desene sahiptir. Turuncu, beyaz ve altın sarılma rumî motifli ipliklerle yapılan paftalamalarda altın ve laciverd renk hâkimdir. İç taraftaki laciverd pafta desenlerinde, hatâyî ve sarılma rumî motifleri, dıştaki zer-ender-zer paftalarda hatâyî motiflerinin arasında limonküfü yeşili ve pembe renkli serbest bulutlar öne çıkar. Uzun kenar orta eksenini üzerinde yer alan ½ simetrik kubbe tasarımı (10x19 cm.), kenarsuyu tasarımlarıyla aynı renk ve motiflere, benzer desenlere sahiptir.

Kenarsuyu tezhibinin etrafında 6 cm. uzunluğundaki tığlarda, ½ simetrik, rumîli madalyonlar laciverd renkle işlenmiştir. Tığların kağıt zemininde altınla çift tahrir tekniğinde bezeme vardır.

Sırt cedveli 2,5 cm.genişliğinde, altın, yeşil, turuncu ve mavi renklerde iplik, cedvel, ince arasuyundan meydana gelmektedir. Tezhiblerdeki renk, motif ve üslûp bu sayfanın tezhibinde de aynı şekilde devam ettirilmiştir.

Cüz başları ve cüz yarısı tezhibi

Mushafdaki otuz cüzün her birinin başlangıcı, serlevha şeklinde tezhiblidir. Bu sayfalar çoğunlukla, her cüzün son bir buçuk-iki sayfası ve yeni başlayan cüzün birkaç âyeti veya yarım sayfasını ihtiva etmektedir.

Karşılıklı tezhib edilen iki sayfa, içte yazı sahası ile onu üç taraftan çevreleyen ince arasuyu ve kenarsuyu şeklinde düzenlenmiştir. Yazı sahalarının eb'adı 30-31x18-18,5 cm. arasında değişmektedir, zer-ender-zer usûlünde renkli hatâyî grubu motiflerle yapılmış beyne's-sütür tezhiblidir. Yazı sahasını dört taraftan çevreleyen, iki tarafı turuncu iplikli, laciverd renkteki ince arasuyu 0,5 cm. genişliğinde, sırt cedveli boyunca da devam ettirilmiştir. Sadece birinci cüzde, Bakara sûresinin başladığı (v.3b-4a) sayfasındaki sırt cedveline münhanîli arasuyu ilave edilmiştir (R.4). Üçüncü cüzün (v.24b-25a) başlangıç sayfalarında anahtar zencerekli arasuyu (0,7cm.) yazı sahasının üç tarafını çevreler (R.5), onikinci cüzün (v.124b-125a) başlangıç sayfalarında ise kitabeli zencerek arasuyu (0,8 cm.) yazı sahasının üç tarafını çevrelerken sırt cedvelinde de devam eder (R.8). Yazı sahası dışında kalan sayfa kenarları - birkaç milimetrelilik fark olmakla birlikte- genellikle üstte ve yanda 13 cm, altta 10 cm. dir. Sırt cedveli genişliği altın cedvel, ince arasuyu, iplik ve kuzu ile birlikte yaklaşık 2-2,5 cm. dir.

Kenarsuyu kompozisyonlarında, üç grup düzenleme görülür. Birinci grup, desen sınırı aynı büyüklükte yan yana sıralanmış küçük kubbelerle/dendanlarla ya da düz bir iplikle, iki ayrı tipte yapılmıştır. (R.4,5,6,8,11) İkinci grup, uzun kenar orta eksen üzerinde tek kubbelidir ve kubbe dışındaki kısımlarda desen sınırları düz veya dendanlı çıkıntılarla iki ayrı tipte uygulanmıştır. (R. 7,9) Üçüncü grup ise, üç kenarda da orta eksen üzerinde birer kubbelidir ve kubbe dışındaki desen sınırları düz olarak tamamlanmıştır. (R. 10) Kenarsuyu genişliği 6,5 cm. ile 8,5 cm. arasında, kubbe ölçüleri 9x12,5 cm. yükseklik ile 14,5x19 cm. genişlik arasında değişmektedir. Altı farklı kubbe deseni, renk ve motiflerde küçük değişiklikler yapılarak tekrar etmiş, desenler klasik tezhib tekniğinde uygulanmıştır. Pafta zeminleri genellikle altın ve laciverd renkle, paftalamalar altın, turuncu, beyaz, limonküfü yeşili, az miktarda da pembe, mavi ipliklerle ve rumî motifleri ile yapılmıştır. (R.1,2,3,9,10,15)

Otuz cüz başı tezhibinde onaltı farklı kenarsuyu deseni tasarlanmıştır. Bunlardan onbir tanesi, ikişer ya da üçer kere kullanılmıştır. Bu desenler tekrar edilirken üslûp birliği korunmuş, pafta zemin renklerinde, motif çeşitlerinde ve renklerinde, tığlarda, desen sınırlamalarında yapılan değişiklikler, kubbeli ya da kubbesiz olarak yeniden düzenlenmesi her birine yeni bir görünüş kazandırmıştır. Bunun birkaç örneğine bakıldığında:

Yedinci cüz başı (v.68b-69a) ve ondokuzuncu cüz başı (v.206b-207a)'da, aynı desenin kullanıldığı görülür, pafta zeminleri farklı renkte boyanmış, ondokuzuncu cüz başında aynı kompozisyona, uzun kenara bir kubbe eklenerek, tığlarda küçük desen ve renk değişiklikler yapılmıştır.(R.6-7)

Onikinci cüz başı (v.124b-125a) ve onyedinci cüz başı (v.183b-184a)'da, aynı desen, pafta zeminleri farklı renkte boyanarak tekrar etmiştir. Onyedinci cüz başında aynı kompozisyona, uzun kenarda bir tane olmak üzere kubbe eklenmiş, onikinci cüz başında yazı sahasını çevreleyen

kitabeli zencerek arasuyu ve sırt cedveli, burada uygulanmamıştır. Tığlarda da küçük desen değişiklikleri yapılmıştır. (R.8-9)

İkinci cüz başı (v.13b-14a) ve yirmiyedinci cüz başı (v.298b-299a)'da, aynı desen, pafta zeminleri farklı renkte boyanarak tekrar etmiştir. İkinci cüz başında kenarsuyu desenine, her kenarda birer tane olmak üzere, kubbe eklenmiştir. Tığlarda desen değişiklikleri vardır (R.10-11) (Yayın: Ferhad- Rettig, 2016:297, v.2b-3a).

Mushafdaki her cüzün yarısında, karşılıklı iki sayfaya, yazı sahasını üç taraftan çevreleyen klasik halkârî usûlünde tezhib yapılmıştır. Bu sayfalar cüzlerin üçüncü hızbleridir, cüzlerin 10.-11.sayfalarına denk gelmektedir. Yazı sahaları zer-ender-zer usûlünde renkli hatâyî grubu motiflerle yapılmış beyne's-sütür tezhiblidir. Yazı sahasını dört taraftan çevreleyen altın cedvel ve iplikler 2 cm. genişliğindedir. Bu sayfalarda -ara sayfalarda olduğu gibi- sırt cedveli yoktur. Sayfaların kenarları (hâşiye) iri hatâyî grubu motiflerle klasik halkârî usûlünde, serbest desendir. Halkârînin genişliği, sayfa kenarlarını kaplayacak şekildedir. Mushafın tamamında, cüz ortası sayfa tezhibinde aynı desen uygulanmıştır. (R.12) (Yayın: Uluç, 2006:371, R.275, v.343b-344a).

Sûrebaşları

Mushaflarda umumiyetle –sûrebaşlarının ikisi serlevhada kaldığından- 112 sûrebaşı bulunur. Fakat burada incelenen mushafın Fâtiha sûresinin yazılı olduğu iki tam sayfa tezhibli serlevhasında sûrebaşı işlenmediğinden 113'e inmiştir. Birinci cüzün ilk sûrebaşı (Bakara sûresi) (R.4) ile hâtime sayfasındaki 113. ve 114. sûrebaşı bezemesi (R.15) diğerlerinden farklıdır ve birer kez uygulanmıştır. Kalan 110 sûrebaşı tezhibi dört farklı şekilde tasarlanmış; tek satır (R.13; v.334a); iki satır (R.12;v.85b); üç satır (R.13;v.333b) ve dört satır (R.14;v.350b) genişliğinde düzenlenmiştir. İki satır ve üç satır genişliğinde olanlarda ikişer farklı desen vardır. Dört satır genişliğinde olanlar ise, üç satırlı sûrebaşı desenlerinin etrafına zencerekli, çift tahrirli arasuları yapılarak genişletilmişlerdir. Bu beş farklı sûrebaşının mushafın tamamında tekrarlandığı görülür. Bu tekrarlarda bazen aynısı yapılmış, bazen de desenin renk ve pafta bölünmesi değiştirilerek zenginlik sağlanmıştır. Sûrebaşlarının ¼ simetrik desenlerinde, hatâyî grubu çiçekler, sarılma ve hurdeli rumî ve serbest bulut motifleri kullanılmıştır. Renk, motif ve üslup birliği ve tekniği ile mushafın diğer tezhibli bölümleriyle uyum sağlanmıştır.

Sûre ismi ve âyet sayısını gösteren bilgilerin bulunduğu sûrebaşı kitabelerinde zemin yeşil altındır. Yazılar *rikâ'* hattı ve üstübeç-mürekkebiyle yazılıp is - mürekkebiyle tahrirlenmiştir. Bazı sûrebaşlarında, önceki sûrenin -yazı sahası içine sığmayan- son kelimelerinin, sûrebaşı yazısından ayırt edilebilmeleri için dendan içine alınarak kitabe içine yazıldığı görülür. (R.14) Kitabe içinde, yazıların etrafındaki boşluklarda hatâyî grubu motiflerle yapılmış serbest desenler yer almaktadır.

Mushaf gülleri ve Duraklar

Mushafın bezenmesinde iki çeşit mushaf gülü kullanılmıştır. Biri laciverd renkte, armudî şekilde (11x5 cm.), diğeri zer-ender-zer madalyon şeklinde (7x6 cm.) yapılmışlardır. Sayfa kenarı boşluğuna beş âyette bir hamse gülü, on âyette bir aşere gülü yerleştirildiği anlaşılmalıdır. Bu düzenin mushafın tamamında devam etmediği görülür. Mushaf gülleri hatâyî grubu ve rumî motifleriyle klasik tezhib tekniğinde işlenmiştir. Aynı sayfada birden fazla mushaf gülü bir araya geldiğinde laciverd tığlarla birleştirilmiştir. Mushaf gülü ekseninin cedvele olan mesafesi 3,5 cm.dir.

Mushafta aynı şeyhane durak kullanılmış, âyet aralarına yerleştirilen duraklar, zaman zaman da satırların üzerine yapılmışlardır. (R.12,13)

Hâtîme sayfası (v.353b-354a) (R.15)

Kur'an metninin nihâyetlendiği tezhibli sayfalardır.

Mushafın hâtîme sayfası, karşılıklı tam sayfa düzeninde, birbirinin aynı kompozisyonla tasarlanarak tezhib edilmiştir. Her bir sayfa, yazı sahası ve bunu üç kenardan çevreleyen kenarsuyundan meydana gelen bir tertibe sahiptir.

Yazı sahası; (33,5x18,5 cm.) sağ ve solunda koltuk olan, sûrenin yazılı olduğu dikdörtgen saha ile bunun üst ve alt tarafında yer alan sûrebaşı ve sûresonu şeklinde beş bölüme ayrılmıştır (v. 353b) de Felak Sûresi, (v.354a) da Nâs Sûresinin yazılı olduğu bölüm (10,5x9,5 cm.), ortada şemse ve etrafında küçük paftalar şeklinde ¼ simetricali tasarlanmıştır. Yazı, şemse şeklindeki laciverd zeminli pafta içinde zer-mürekkep ve *muhakkak* hattıyla yazılıdır. Yazı araları hatâyî motifleriyle serbest desenlidir. Şemsenin etrafındaki turuncu ve limonküfü yeşili ipliklerle yapılan altın, laciverd paftalar ve koltukların (10,5x3 cm.) ¼ simetricali desenindeki turuncu ve beyaz iplikli altın, laciverd ve mavi zeminli paftalarının deseni hatâyî ve rumî motifleriyle yapılmıştır. Yatay dikdörtgen şeklindeki (11,5x18,5cm.) sûrebaşlarının deseni şemse, salbek ve köşebent şeklindedir. Paftalamalar altın sarılma rumî, turuncu, siyah ve limonküfü yeşili ipliklerdir. Zeminlerinde altın, laciverd ve mavi renk hâkimdir. Şemse şeklindeki mavi zeminli paftalarda sûrebaşı ve sûresonu yazıları, zer-mürekkep ve *rikâ'* hattıyla yazılıdır. Yazı araları hatâyî motifleriyle serbest desenlidir. Yazı paftasının etrafındaki, zer-ender-zer sahada renkli hatâyî ve bulut motifleri ağırlıktadır. Köşebentlerde sarılma rumî ve hatâyî motifleri birlikte kullanılmıştır. Koltuk sahaslarını ayıran 1,3cm. genişliğindeki anahtarlı zencerek arasuyu, sûrebaşlarını da dört taraftan çevrelemiştir.

Yazı sahasını üç kenarından çevreleyen 7 cm. genişliğindeki kenarsuyu tezhibi, düz bir cedvelle sınırlandırılmıştır. Her kenarın orta eksenini üzerinde birer kubbesi vardır. Dikey simetricali deseninde, altın sarılma rumî motif ve turuncu ipliklerle yapılan paftalamalarda altın ve laciverd renk hâkimdir. Paftalarda, zer-ender-zer sahada renkli hatâyî ve bulut motifleri ağırlıktadır. Laciverd zeminlerde beyaz ve turuncu rumîler ile altın sarılma rumîler, hatâyî motifleri kullanılmıştır. ½ simetricali desenli kubbeler (10x16,5 cm.) içiçe geçmiş paftalara ayrılmıştır, dıştaki altın zeminli paftada Şîraz tezhibinin renkli iri hatâyî motifli desen üslûbu görülür. Turuncu ve altın sarılma rumîli iplikle yapılan laciverd ve altın zeminli diğer pafta içlerinde hatâyî motifli desenler yer almaktadır. Uzun kenardaki kubbeyi sınırlayan içi bezemeli mavi zeminli dar saha, kısa kenardaki kubbelerde yoktur. Tığlar, 4,5 cm. genişliğindeki sayfa kenarına, kenarsuyu cedveli üzerine yerleştirilerek, ½ simetricali, rumîli madalyon şeklinde, laciverd renkle işlenmiştir. Tığların kağıt zemininde altınla çift tahrir tekniğinde bezemeler yer alır.

Sırt cedveli 2,5 cm. genişliğinde, altın, yeşil, turuncu ve mavi renklerde iplik, cedvel ve laciverd ince arasuyundan meydana gelmektedir. Tezhiblerdeki renk, motif ve üslûp birliği bu sayfanın tezhibinde de devam ettirilmiştir.

Hatim duası (v.354b-355a) (R.16)

Mushafın metni tamamlandıktan sonra yazılan tezhibli dua sayfalarıdır.

Hatim duası karşılıklı tam sayfa düzeninde, birbirinin aynı kompozisyonla tasarlanarak tezhib edilmiştir. Her bir sayfa, altı bölüme (sıra) ayrılmış yazı sahası ve bunu üç kenardan çevreleyen kenarsuyundan meydana gelmiştir.

Yazı sahası (33,5x18,5 cm.), her sayfada, altı satırlı dua metni, alt alta sıralanmış kitabe şeklinde düzenlenmiştir (5,5x18,5 cm.). Kompozisyonda altın, laciverd, mavi ve siyah renk hâkimdir. Satırlarda iki farklı desen, sıra ile tekrar etmiştir. ¼ simetrik desenlerden birinde, saha turuncu, siyah ve altın sarılma rumî ipliklerle yapılan pafta içlerinde mavi, pembe serbest bulut ve hatâyî motifleri yer almıştır. Mavi zeminli kitabe içine yazı, zer-mürekkep ve *muhakkak* hattıyla yazılıdır. Diğer satırın deseninde, turuncu ve siyah ipliklerle yapılan pafta içlerinde mavi, turuncu rumî ve hatâyî motifleri kullanılmıştır. Zer-ender-zer zeminli kitabe içine yazı, üstübeç-mürekkebi ve *muhakkak* hattıyla yazılıdır. Yazıların zemin boşlukları hatâyî grubu motiflerle serbest desenli tasarlanmıştır. Bu iki farklı kitabe desenlerinde yazının pafta renkleri değiştirilip dört farklı görünüş elde edilerek münavebeli sıralanmıştır. Yazı sahasının üç kenarı, küçük kubbelerle sınırlanan, 7 cm. genişliğindeki kenarsuyu ile çevrelemiştir. Dikey eksenli simetrik desende, turuncu ve altın sarılma rumî ipliklerle yapılan pafta zemininde altın ve laciverd renk hâkimdir. Yazı sahasındaki renk ve motifler bu kısımda da devam etmiştir. Kenarsuyu tezhibi, 4 cm. genişliğindeki sayfa kenarına ½ simetrik, rumî madalyonlarla yapılan tığlarla tamamlanmıştır. Laciverd renkteki tığlar, kubbe aralarına ve tepelerine yerleştirilmiş, kağıt zeminine altınla çift tahrir tekniğinde bir bezeme yapılmıştır.

Sırt cedveli 2,5 cm. genişliğinde, altın, yeşil, turuncu ve mavi renklerde iplik, cedvel ve satır araları ile yazı sahasını da çevreleyen laciverd ince arasuyundan meydana gelmektedir. Sayfanın tezhibi renk, motif, üslup birliği ve tekniği mushafın diğer tezhibli bölümleriyle bütünlük göstermekle birlikte farklı bir sayfa düzeniyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

Falnâme sayfası (v.355b-356a) (R.17)

Yazmanın tezhibli sayfaları, falnâme ile sona ermektedir. Ketebe kaydı da bu sayfadaki son iki pafta içinde yazılıdır.

Falnâme tezhibi, karşılıklı tam sayfa düzenindedir. Her bir sayfa, dikdörtgen yazı sahası ve bu sahayı üç kenardan çevreleyen ince arasuyu ve kalın kenarsuyundan meydana gelmiştir.

Yazı sahası (33,3x18,5 cm.), v.355b'de, farklı iki adet başlık ve birbirine kenetlenmiş sekizgen paftalarla yapılan raport (ulama) kompozisyonlu üç ayrı sahaya ayrılmıştır. Birinci başlık, zer-mürekkep ve *rikā'* hattıyla, ikinci başlık, üstübeç-mürekkebi ve *rikā'* hattıyla yazılmıştır. Birinci başlığın altındaki bölüme metinlerde ritüelin nasıl yapılacağı, ikinci başlıktan sonraki bölüme hangi harflerden ne istendiği, Farsça 35 beyitle sıvama altın paftaların içine üstübeç-mürekkebi ve *ta'lik* hattıyla yazılmış, bu düzenleme v.355b ve 356a'da yazı sahasının tamamında devam ettirilmiştir. Son iki pafta içine müstensih'in adı "el-müşerref bi kitâbetihî Abdülkadir el-Hüseynî", *tevkî'* hattıyla yazılıdır.

Birinci başlıktaki (4,5x18,5 cm.) ¼ simetrik desende altın, laciverd ve mavi rengin hâkim olduğu paftalamalar, turuncu rumî ve ipliklerle yapılmıştır. Başlık yazısı, ortadaki mavi zeminli kitabe içinde yer almaktadır. İkinci başlıkta (5,5x18,5 cm.) yine ¼ simetrik desende altın ve laciverd renklerdeki paftalamalar, turuncu ve siyah ipliklerle yapılmıştır. Başlık yazısı, ortadaki altın zeminli kitabe içindedir.

Başlıkların altında kalan, raport kompozisyonlu sahalarda, iki renk altın zeminli yazılı paftaların arasındaki, laciverd paftalar içine, bulut, hatâyî ve rumîlerle tasarlanan iki farklı desen, bir atlayarak işlenmiştir. Paftalamalar, rumî motifleri, turuncu, siyah ve beyaz ipliklerle yapılmıştır.

Yazı sahası ve başlıkların etrafını çepeçevre saran ince arasuyundan sonra, yazı sahasını üç kenardan çevreleyen, uzun kenarı kubbeli, 7 cm. genişliğindeki kenarsuyu deseni, yine raport

kompozisyon çeşidiyle tasarlanmıştır. Altın ipliklerle yapılan sekiz köşeli yıldız şeklindeki pafta zeminlerinde altın ve laciverd renk hâkimdir. Pafta içlerine 1/8 simetrik limonküfû yeşili bulut ve hatâyî motifli desen ile turuncu rumî ve hatâyî motifli desenler dönüşümlü olarak uygulanmıştır. Arada kalan laciverd zeminli pafta içlerine ise altınla 1/8 simetrik rumî desenler işlenmiştir. Uzun kenar ekseninde yer alan 1/2 simetrik kubbe (9x19 cm.) içiçe geçmiş beş paf-tadan oluşmuştur. Turuncu, beyaz, siyah iplik ve altın sarılma rumîlerle yapılan paftalamada zemin renkleri, içten dışa doğru laciverd, altın, laciverd, altın ve mavidir. Pafta içlerinde hatâyî ve serbest bulut motifleri kullanılmıştır. Kenarsuyundan sonra kalan 3 cm. genişliğindeki sayfa kenarlarına yapılan tığlarla sayfa tezhibi tamamlanmıştır. Tığlar, deseni sınırlayan, laciverd kuzulu düz altın cedvel ve kubbe çıkıntısının üzerine, 2 cm. uzunluğunda, laciverd ve altın ile çift tahrir tekniğinde, hatâyî motifleriyle yapılmışlardır.

Sırt cedveli, 2,5 cm. genişliğinde altın, yeşil, turuncu ve mavi renklerde iplik, cedvel ve laciverd ince arasuyundan meydana gelmiştir. Renk, motif ve üslûp birliği ve tekniği mushafın diğer tezhibli bölümleriyle uyum içinde olan sayfanın tezhibi, raport kompozisyon çeşidiyle diğerlerinden ayrılmaktadır (Yayın, Uluç, 2006:374-375 ; Ferhad – Rettig, 2016:298-299; İstanbul, 2010:336-337).

Mushafın kabı

Siyah meşin üzerine mülemma ve müşebbek tarzında bezemelidir. Müşebbek kısımlarda kopmalar vardır.

Kabın dışı; kabın tasarımı üç ana kısımdan meydana gelmiştir. Ortada şemse, salbek ve köşebentten meydana gelen birinci kısımda (31x17 cm), içiçe geçmiş iki şemse ve köşebent vardır. İçteki şemse, salbek ve köşebentleri müşebbek tarzıdır. 1/4 simetrik desende rumîler altın, zemin renkleri laciverd, yeşil ve turucudur. Dıştaki şemse, salbek ve köşebentleri mülemma tarzıdır 1/4 simetrik deseni sarılma rumî ve hatâyî motifleriyle işlenmiştir. Şemse ve köşebent arasındaki saha yine mülemma tarzıdır. Buradaki desen hatâyî ve serbest bulutlarla yapılmıştır. Ortadaki sahanın alt ve üst tarafına 3,5 cm. genişliğinde mülemma tarzda takozlar konmuştur, üzerinde hatâyî ve rumî, simetrik desen yer alır.

İkinci kısımda 1,3 cm genişliğindeki kitabeli arasuyu bezemesi, ortadaki şemse ile aynı müşebbek tarzda ve renklerde. Üçüncü kısım 5 cm. genişliğinde mülemma tarzındaki kitabeli kenarsuyu şeklinde tasarlanarak kitabe içlerine Âyet-el Kürsî, *muhakkak* hattıyla kabartma olarak yazılmıştır. Kitabe araları, müşebbek tarzıdır.

Miklebinde bezeme yoktur. Sertabın sağ ve sol ucunda birer adet mülemma tarzında bezemeli kitâbe vardır. Aradaki bölümde sıvama altın üzerine Vâkıa sûresi 77-78-79. âyetleri *muhakkak* hattıyla kabartma olarak yazılıdır (3x36,5 cm). (R.18)

Kabın içi : Mülemma ve müşebbek tarzındaki kabın tasarımı, üç ana kısımdan meydana gelir. Şemse, salbek ve köşebentten meydana gelen birinci kısım (39x21,5 cm.) rumî motifleriyle müşebbek tarzda yapılmıştır. 1/4 simetrik desende rumîler altın, zemin renkleri laciverd, mavi, limonküfû yeşili ve turucudur. Şemse ve köşebentler arasında kalan sahalarda mülemma tarzda hatâyî ve bulutlu desenle işlenmiştir. Bu kısımda alt ve üst kenarda 0,6 cm. genişliğinde ince takoz bulunur. Burada siyah zemin üzerine altın, çift tahrir, hatâyî motifli desen işlenmiştir.

İkinci kısım 2 cm. genişliğinde mülemma tarzda kitabeli arasuyu, üçüncü kısım 2 cm. genişliğinde müşebbek tarzda kitabeli kenarsuyu ile tasarlanmış, şemsedeki renkler burada da kullanılmıştır.

Miklebinde bezeme yoktur. Sertabın bezemesi, kitabeli tasarlanmıştır. Kitabelerde müemmma ve müşebbek tarzı bezemeler birer atlayarak, hatâyî, rumî ve bulut motifleriyle diğer kısımlarla uyum içinde uygulanmıştır. (R.19)

Sonuç

Türk ve İslam Eserleri Müzesi, 504 numarada muhafaza edilen mushaf, ünlü bir Şîrazlı hattat olan Abdülkadir el-Hüseynî'nin istinsah ettiği tespit edilen sekiz mushaf nüshasından biridir. İstanbul kütüphanelerinde bulunan dördü Türk ve İslam Eserleri Müzesi 503; Türk ve İslam Eserleri Müzesi 103; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüp.EH.48 numaralı mushaflardır (Uluç, 2006:370).

Konumuz olan mushafın bölümlemesi ve bu bölümlemelerin tezhibi incelendiğinde, mushaf metninin başı (zahriye), yarısı (nısfü'l-Kur'an), sonu (hâtime), otuz cüz ve her cüzün yarısını işaret eden tezhibli sayfalar görülür. Nâs sûresi/114 (v.360a) ile mushaf metni tamamlandıktan sonra, ilave edilen hatim duası ve ketebenin de bulunduğu falnâme sayfaları ile yazma eser (v.365a) son bulmuştur. Bu sayfalarla birlikte mushafın 65 çift, karşılıklı düzenlenmiş tezhibli sayfası vardır. Farklı sayfa düzeni ve tasarım yönünden çok zengin olan bu sayfalar, tasarım ve üslûp bakımından da uyum ve bütünlük içindedir. Bütün bölümlerin tezhiblerinde motif, desen, renk, teknik, işçilik kalitesinde bütünlük ve ahenk vardır. Mushafın tamamındaki genel özelliklerden, hattatla müzehhibin işbirliği içinde uyumla çalıştığı anlaşılmaktadır. Nakışhânelerde pek çok sanatkârın ortak çalışmasıyla hazırlanan tezhiblerdeki bu ahenk, müzehhiplerin ustalığını ortaya koyan önemli bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Mushafın zahriye, serlevha, nısfü'l-Kur'an ve hâtime sayfaları, tam sayfa düzeninde bir tezhibe sahiptir. Bu sayfalarda yazılar, yoğun tezhibin arasına, zahriye sayfasında madalyon şeklindeki yazı sahasında, *rıkâ'* hattıyla, diğer sayfalarda şemse şeklindeki yazı sahasına, *muhakkak* hattıyla yazılıdır. Burada önemli bir husus da, mushaf metniyle (*muhakkak*), mushaf metni haricindeki yazıların farklı hat cinsiyle (*rıkâ'*, *talîk*) yazılıyor olmasıdır. Sayfaların tezhiblerinde arasularına yer verildiği dikkati çekmektedir. Her bir sayfanın kompozisyonu ve deseni farklı tasarlanmıştır, desen tekrarı yapılmamıştır. (R.1,2,3,15)

Hatim duası ve falnâme sayfaları da tam sayfa düzeninde olmakla birlikte, yazı sahası kompozisyonu ve düzenlemesi farklıdır. Hatim duası sayfasında Arapça yazılar *muhakkak* hattıyla yazılmış ve her satır sûrebaşı şeklinde alt alta sıralanmıştır. (R.16) Falnâme sayfasında Farsça yazılar *ta'lik* hattıyla, raport kompozisyonlu yazı sahasında, yoğun tezhibin arasına yazılıdır. (R.17) Yazı sahaslarının farklı sayfa tasarımı, burada yer alan metinlerin mushaf metni dışında olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Cüz başlarını ve cüz yarısını işaret eden karşılıklı sayfalarda, aynı sayfa düzeni uygulanmıştır. Cüz başlarındaki birbirinden farklı kompozisyon ve tasarımlar, motif, renk ve üslûp bakımından ahenk içindedir. Az da olsa tekrar yapan desen ve kompozisyonlarda renk, motif, pafta rengi değişiklikleri yapılarak, tezhib çeşitliliği sağlanmıştır. Cüz ortalarında ise bu çeşitlilik görülmez, hepsinde aynı kompozisyon ve tasarım tekrar edilmiştir.

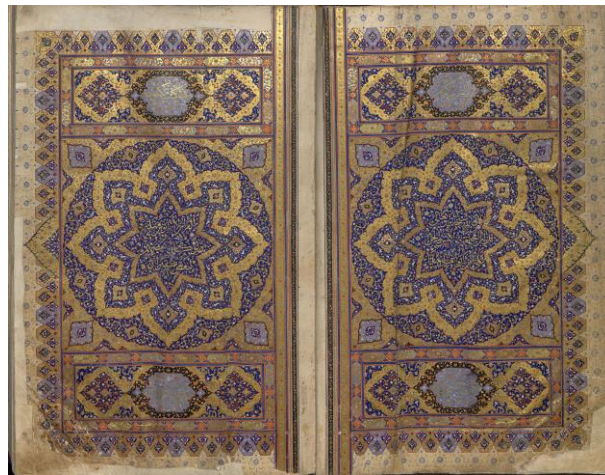
Mushafın ara sayfalarındaki yazı sahaslarında beyne's-sütûr tezhibi yoktur, bazı sayfalardaki bir satırlık boşluklara zer-ender-zer tezhibi yapılmıştır. (R.14,v.351a)

Bu mushafın, hattı, tezhibi ve teclîdi ile devrinin müstesna bir eseri olduğuna şüphe yoktur.

KAYNAKLAR

- Derman, F. Çiçek, (2012), "Tarihimizde Mushafların Bezenmesi", Diyanet İlmi Dergi: Kur'an Özel Sayısı: Kur'an'ın Nüzûlünün 1400. Yılı Anısına, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., s.647-653, Ankara.
- Duran, Gülnur, (2015), "Mushafların Bezenmesinde Tezhib Sanatının Önemi Ve Katkıları", Uluslararası Kültür, Sanat, Folklor Kongresi / Sanat Etkinlikleri, (20-26/09/2014), Ed.O.Kunduracı, A.Aytaç, s.133-138, Delhi/Hindistan.
- Ferhad, Massumeh; Rettig, Simon, (2016), Kur'an Sanatı: Türk ve İslam Eserleri Müzesi Hazineleleri, (Çev.,Ceylan Adar İlter), Arthur M.Saclar Gallery Smithsonian Institution, Washington, DC. Yay., İstanbul.
- Koçyiğit, Hikmet, (2013), "Kur'ân'ın Bölümlenmesi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.39, s.363-393, Erzurum.
- Maşalı, M.Emin, (1997), "Mushaf", Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA), C:31, s,242-248, İstanbul.
- Tanırdı, Zeren, (2010), "Kur'an-I Kerim Nüshalarının Ciltleri ve Tezhibleri", (Ed.Müjde Unustası), 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim: Türk Ve İslam Eserleri Müzesi Kur'an-I Kerim Koleksiyonu, Antik A.Ş Yayınları, s.90-121, İstanbul.
- Uluç, Lâle,(2006),Türkmen Valiler, Şirazlı Ustaları Osmanlı Okurlar: XVI.Yüzyıl Şiraz El Yazmaları, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
1400. Yılında Kur'an-ı Kerim: Türk Ve İslam Eserleri Müzesi Kur'an-ı Kerim Koleksiyonu, (2010), (Ed.Müjde Unustası), Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.

RESİMLER

R.1 Zahriye (v.1b-2a)

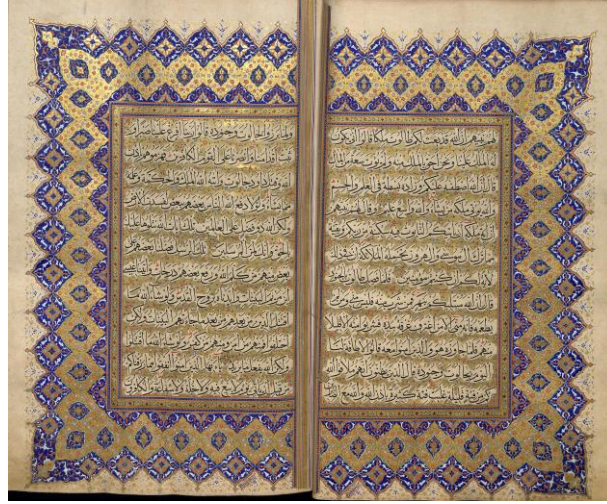
R.2 Serlevha (v.2b-3a)

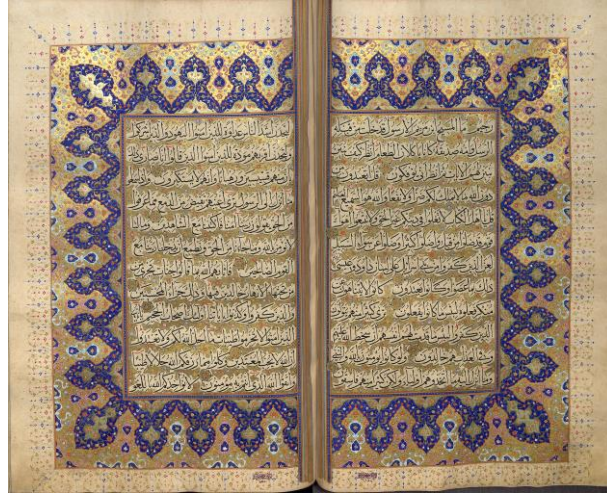
R.3 Nısfü'l Kur'an (v.166b-167a)

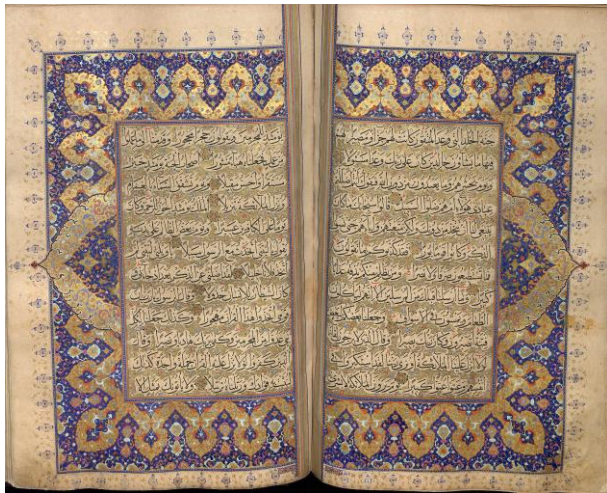
R.4 Birinci cüz-Bakara sûresi (v.3b-4a)

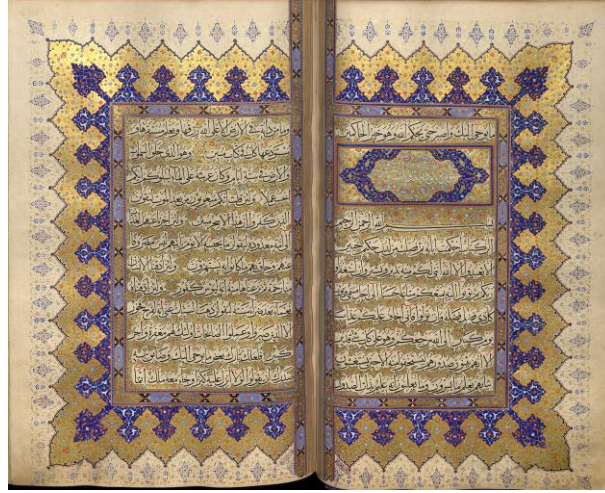
R.5 Cüz başı (v.24b-25a)

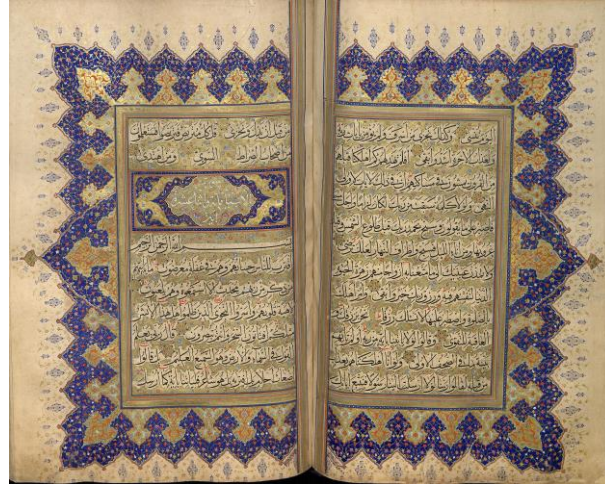
R.6 Cüz başı (v.68b-69a)

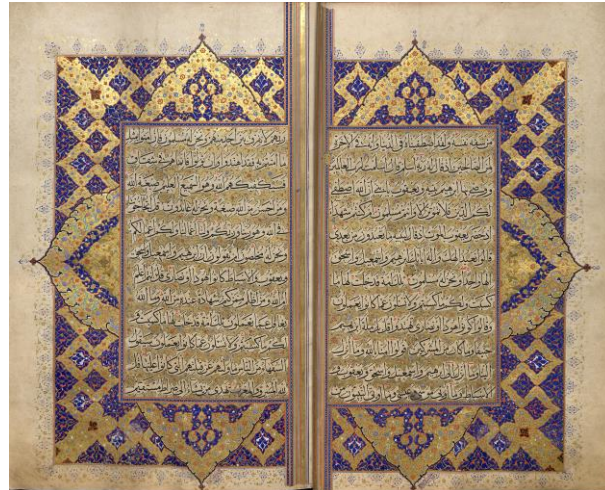
R.7 Cüz başı (v.206b-207a)

R.8 Cüz başı (v.124b-125a)

R.9 Cüz başı (v.183b-184a)

R.10 Cüz başı (v.13b-14a)

R.11 Cüz başı (v.298b-299a)

R.12 Cüz yarısı (v.85b-86a)

R.13 Sürebaşı, Mushaf gülü, Durak (v.333b-334a)

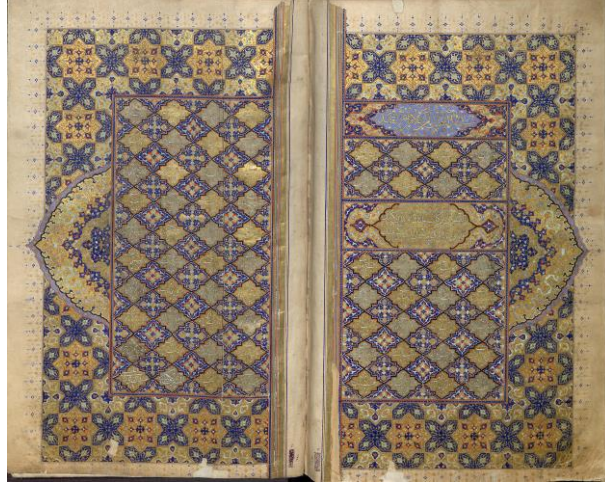
R.14 Sürebaşı, Mushaf gülü, Durak (v.350b-351a)

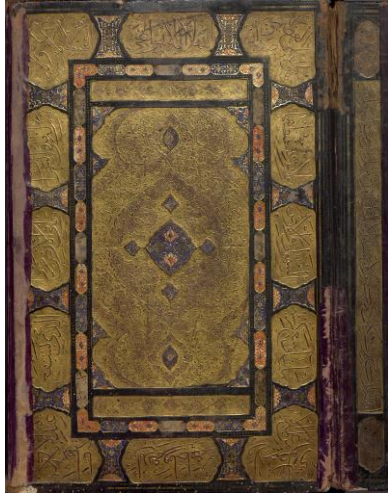
R.15 Hâtime sayfası (v.353b-354a)

R.16 Hatim Duası (v.354b-355a)

R.17 Fahne (v.355b-356a)

R.18 Alt kabın dışı

R.19 Alt kabın içi

* Arapça metinlerin okunmasındaki katkılarından dolayı Dr. Zehra Dumlupınar'a teşekkür ederim.